

HRVATI U CRKVI

Bit i značenje 1100. obljetnice obnovljenih veza između rimskih papa i Hrvata

Atanazije Matanić

Ovogodišnja 1100. »obljetnica izmjene pisama« između hrvatskog kneza Branimira i pape Ivana VIII. pruža nam prigodu da, proučavajući dokumente o ovom jubileju, premislimo poneku stranicu naše starije vjerske i narodne povijesti. Tko imalo vodi računa što je sve zadnjih desetljeća napisano o ovom predmetu i o događajima koji su s njime u vezi od Mihe Barade, preko Dominika Mandića do Nade Klaić — lako će vidjeti kako su mišljenja u pojedinostima vrlo različita.¹

Na prvom mjestu ovdje konstatiramo očiglednu činjenicu, da je Ivan VIII. u deset godina svojega teškog pontifikata (872. — 822.) izmijenio s trima hrvatskim knezovima: Domagojem, Zdeslavom i Branimirom (odmah poslije Domagoja bio je zavladao i manje poznati Iljko) i s hrvatskim svećenstvom i narodom deset pisama. Postoji i jedanaesto pismo ovoga pape, upućeno bugarskom kralju Borisu-Mihovilu, u kojemu se također spominje naš ninski biskup Teodozije.²

Ako tu činjenicu tako brojnih pisama Ivana VIII. Hrvatima spojimo s pismima pape Grgura I. († 604.) i s pismima i dokumentima Grgura VII. († 1085.), onda možemo lako ustanoviti da ti ranosrednjovjekovni pape — od kojih su nam samo sačuvani registri-zbirke pisama — imahu česte i značajne veze s Hrvatima. Stoga nam se spontano nameće misao da bi naša hrvatska vjerska i narodna povijest bila mnogo jasnija, kad bismo posjedovali pisma svih ranosrednjovjekovnih papa.

Deset pisama ili dokumenata pape Ivana VIII. što se neposredno tiču Hrvata datirani su između 872. i 880. godine. Kako spomenusmo, kroz to kratko vrijeme promijeniše se na hrvatskom kneževskom dvoru četiri vladara, a njihova je promjena vezana s nekoliko velikih događaja svjetske i hrvatske povijesti.

U svom prvom pismu, upućenu još knezu Domagoju, papa Ivan VIII. podsjeća sebe i kneza, kako je »grčka himbenost — graeca falsitas« zauzela domovinu Bugara, i to protiv papina prava; ta je zemlja, kaže papa, pra-

¹ U izlaganju naših misli vodimo napose računa o pisanju Nade Klaić, naše poznate sveučilišne profesorice i autorice dvaju svezaka povijesti Hrvata u srednjem vijeku, kojoj, međutim, njezin način pisanja o vjersko-crkvenim predmetima, stanovite povijesno-znanstvene predrasude i nedovoljno poznavanje crkvene povijesti ne dopuštaju da dođe do sigurnije i prihvatljive povijesne istine, i da o njoj objektivno sudi. (Usp. N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, Školska knjiga, 1971, posebno str. 239—264).

² V. *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I, Zagreb, JAZU, 1967, str. 18—19; na str. 10 navodi se ime Ivana VII. mjesto Ivana VIII.

vno pripadala njemu, a ne carigradskom patrijarhu Ignaciju koji je zbog toga više puta bio izopćen.³

Radi se, očito, o prvom istočnom raskolu (863.), koji je doveo do velikih posljedica u pitanju pripadnosti pojedinih »mjesnih« Crkava na Balkanskom poluotoku. Do godine 863. ovo pitanje pripadnosti Rimu ili Carigradu nije bilo tako važno, jer je i carigradski patrijarh do onda priznavao primat rimskog pape. U svjetlu te misli nije tako važno, da li je Dalmacija prije 863. potpadala pod ovu ili onu patrijaršiju, iako mi mislimo da je crkveno uvijek bila pod Rimom. Ali s raskolom godine 863. pitanje postaje mnogo važnije; stoga razumijemo pojačano zanimanje papa — ne samo Ivana VIII. nego i njegovih prethodnika Nikole I. i Hadrijana II. (sjetimo se istodobne misije Ćirila i Metodija) — za sve nadbiskupije i biskupije na Balkanu. S tim u vezi razumijemo i zanimanje Ivana VIII. za biskupije u Dalmaciji i u Hrvatskoj.⁴

Osim toga, Ivan VIII. bio se našao u velikoj vojno-političkoj stisci zbog događaja u Srednjoj Evropi i u Italiji: unutar karolinškog carstva, između potomaka Karla Velikoga vodile su se podmukle borbe za carsku krunu, dok je Mediteran zajedno s Južnom Italijom bio ugrožen od Saracena-Arapa. Bizantski car, opet zbog spomenutog raskola, nije mogao pomoći papi. Stoga ovdje nalazimo jedan razlog više zašto je Ivan VIII. hito imati uza se hrvatskog kneza, tim više što je preko Dalmacije i Hrvatske vodio najkraći kopneni put prema Bugarskoj i Carigradu. To je uočljivo kad papa »zapovijeda« najprije knezu Zdeslavu a potom i Branimiru, da prime i pomognu njegova poslanika Ivana Mlečanina, kojega je slao bugarskom kralju Mihovilu.⁵

Te dvije neposredno prethodne misli i činjenice — tj. o raskolu i o papinoj potrebi pomoći sa strane hrvatskih knezova — dovode nas da bolje razumijemo treće: tj. promjenu na hrvatskom kneževskom dvoru 879. godine: Zdeslava zamjenjuje Branimir. U našoj domaćoj historiografiji taj je događaj vrlo uzvisivan, bilo pod građansko-političkim bilo pod crkvenim vidikom (Šišić, Barada, Mandić).

Svakako, sigurna je i prevažna činjenica da je ovaj put inicijativa pošla od novog kneza Branimira koji se pismom obratio na papu Ivana VIII. Branimir izražava papi i svetom Petru »iskrenu odanost«, vjeru, vjernost i ljubav, s voljom da se vrati »Svetoj Rimskoj Crkvi« kojoj su već njegovi »oci— patres« pripadali; knez moli ujedno papu za njegovu milost i apostolski blagoslov.⁶

³ Nav. dj., str. 8—9. Podsjećamo na djelo F. Dvornika o Focijevu raskolu (engl. izd. 1948), gdje se mnoge stvari stavljaju na točnija mjesta.

⁴ *Diplomatički zbornik*, I, str. 9—10 (Ivan VIII. solinskom kleru).

⁵ Nav. dj., str. 12. i 15—17. O tom inače manje poznatom mletačkom svećeniku i papinskom posredniku pisao je M. TADIN, *La politica antibizantina di Giovanni di Venezia*, in *Studi Bizantini e Neoellenici*, 7 (1953) 477. Dosta je poznata i priznata geopolitička važnost naših krajeva za veze između južnoevropskog istoka i zapada. To se pokazalo osobito u doba križarskih ratova. Poneki autor govori u ovom pogledu o »mađarskim« krajevima, odnosno o mađarskom kraljevstvu, dok se u stvari radilo o hrvatskim krajevima (v. također G. Schreiber, *Gemeinschaften des Mittelalters*, Münster, 1948, str. 418).

⁶ *Diplomatički zbornik*, I, str. 13—15.

Papi je to Branimirovo pismo ponio spomenuti mletački svećenik Ivan, čovjek velikog povjerenja kod pape i kod našega kneza, kojega je uloga u svim tim događajima bila velika. On je zatim donio Branimiru i papin odgovor, jer ga u istom odgovoru papa spominje i preporučuje knezu na daljnjem putu prema Bugarskoj. Ovdje je riječ o povijesnom papinu »pismu blagoslova« za kneza Branimira; pismo nosi nadnevak 7. lipnja 879. Istoga je dana papa uputio pismo slična sadržaja svećenstvu i narodu Hrvata.⁷

Ali, svemu tome moramo dodati i ovo: slično kao knez Branimir bio je istodobno pisao i papi također izabrani ninski biskup Teodozije — poznati »biskup Hrvata« — o čijoj je dobroti i ustrpljivosti vrlo pohvalno i usmeno posvjedočio spomenuti svećenik Ivan.⁸ Teodozije je također izrazio papi osjećaje iskrene odanosti vjere, moleći za papinu milost i blagoslov. Stoga, istog dana kad je pisao dva prethodna pisma: knezu i našem narodu i svećenstvu papa odgovara i biskupu Teodoziju: upozorava ga da se svim srcem i voljom vrati u krilo Apostolske Stolice, od koje su njegovi prethodnici (antecessores tui) primili nauku, odgoj i svećeništvo; neka i on, nastavlja papa, od te iste Stolice primi biskupsku posvetu i tako, »prema pređašnjem običaju«, pod zaštitom svetog Petra i Svete Stolice upravlja svojim narodom.⁹

Prema najvjerojatnijem mišljenju Teodozije je trebao biti posvećen od solinsko-spiltskog nadbiskupa i metropolita. Budući pak da su upravo tada biskupije tzv. Bizantinske Dalmacije činjenično bile pod raskolničkim Carigradom, Teodozije, vjeran rimskom papi i »patrijarhu Zapada«, nije mogao poći u Split za biskupsko posvećenje, to više što u Splitu u to doba nije bilo nadbiskupa.¹⁰ Zbog svega toga i u tom smislu papa upozorava Teodozija i poziva ga u Rim.

O spomneutom i, moramo reći, izvanrednom stanju i odnosu Splita i cijele Bizantske Dalmacije prema Rimu svjedoči nam najbolje još jedno pismo Ivana VIII. upućeno ovog puta i pisano samo tri dana poslije spomenutih pisama svećenstvu i narodu Dalmacije; papa ih pozivlje da se i oni vrate Rimskoj Crkvi; opominje ih da od njih izabranog nadbiskupa može samo on posvetiti; konačno, zaključujući, papa i njima preporučuje svoga poslanika i svećenika Ivana Mlečanina, nosioca istog pisma.¹¹

To je pismo Ivana VIII., od 10. lipnja 879. vrlo važno za našu stariju crkvenu povijest, i nije ga dopušteno tumačiti svojevóljno i svojeólavo:

⁷ Nav. dj., str. 14—15. Neka bude dopušteno donijeti onaj značajni tekst u latinskom izvorniku: »Sicut autem nostrum postulatui per iam fatum presbiterum (tj. Ivanu Mlečaninu) suggestisti, quatenus nostrum tibi ore apostolico benediceremus pro tue salutis augmento id ipsum libenter fecimus. Nam in die ascensionis domini inter sacra missarum sollempnia super sacrum altare beati Petri apostoli celebrantes elebatis(!) sursum manibus benediximus tibi et omni populo tuo omnique terre tue, ut hic et in eternum corpore simul et anima salvatus et principatum terrenum, quem habes, prospere ac securiter regere possis et in celesti regione post mortem cum deo feliciter gaudeas et in perpetuum regnes...«

⁸ Nav. dj., str. 15—16 (Ivan VIII. biskupu Teodoziju).

⁹ Nav. dj., na istom mjestu.

¹⁰ Nav. dj., str. 16—17.

¹¹ Nav. dj., na istom mjestu.

papa poziva kler i narod Dalmacije da se vrate Stolici sv. Petra, i to »more precessorum vestrorum«, a splitski nadbiskup, dodaje papa, kad bude izabran, neka dođe u Rim, da od pape »more pristino« (prema starom običaju) bude posvećen i primi metropolitски palij, očiti znak svoje vlasti.¹²

Znamo da je biskup Hrvata Teodozije doista pošao u Rim, gdje je bio posvećen. On je usmeno izvijestio papu o knezu Branimiru, njegovu narodu i svećenstvu, napose o njihovoj vjeri i odanosti.¹³ Papa je zatim ponovno pisao knezu Branimiru, hvaleći njega i narod i bodreći ih da ustraju. Poručio im je da mu pošalju svoje predstavnike (legatos), koji će u Rimu potvrditi ono što su knez i narod pisali, a papa će onda s njihovim predstavnicima poslati u Hrvatsku svoga predstavnika (missum), »kojima će, veli papa, prema običaju naše Crkve cijeli vaš narod obećati vjernost«. Radilo se, vjerojatno, o obnavljanju zakletve vjernosti svetom Petru i njegovoj Stolici.¹⁴

Tako smo ukratko saželi povijesno i historiografsko značenje naših dokumenata. Znamo da je ono povezano s mnogim raspravama među povjesničarima, tako je o tom predmetu bilo govora i na Prvom međunarodnom simpoziju crkvene povijesti u Hrvata, što se prošle jeseni održao u Splitu. Knez Branimir je nadživio papu Ivana VIII. i vladao je oko dvanaest godina. Imamo o njemu dosta arheoloških podataka pa iz svega razbiremo, da je bio vrlo aktivan na vjerskom i ćudorednom polju. Usudujemo se reći, da je nastojao staviti u djelo papine preporuke i upute.

Naime u Papinim pismima ima više stavaka čisto vjerskog i ćudorednog sadržaja što nam svjedoči o vjersko-moralnoj naravi odnosa između pape i hrvatskog kneza. Tako u svom pismu svećenstvu i narodu Dalmacije papa piše:

»Trebate se naime sjetiti kolika je i veoma očigledna sreća pratila iste vaše predhodnike, kada su na pragove Petra, ključonoše kraljevstva nebeskoga, hrlili odanim srcem kao njegovi sinovi; i koliku ste kasnije, sve do sada, podnosili nesreću, budući da niste oklijevali odijeliti se od njega

¹² Nav. dj., str. 17. Poznato je, da su već salonitanski biskupi prije 614. g. primali palij iz Rima, pa tako ga dobivahu i njihovi nasljednici u Splitu; očito je da su isti biskupi ili nadbiskupi bili katkad i posvećeni u Rimu.

¹³ Nav. dj., str. 18—19; prema ovom drugom podatku doznajemo da su s Teodozijem trebali doći u Rim i poslanici bugarskog kralja Mihovila.

¹⁴ Nav. dj., na istom mjestu. Radi se o pismu pape Ivana VIII. knezu Branimiru, pošto je čuo mnogo dobra o njemu iz ustiju biskupa Teodozija. Donosimo doslovce nekoliko rečenica: »Et ut ita hoc (tj. što je Branimir u ime svoje i naroda obećao) per orbem terrarum vestre sponsonis diffametur, ut auxiliane domino et sanctorum apostolorum suffragantibus meritis ea, que saluti et utilitati omnium vestrum proficua sunt, possimus ad honorem et exaltationem sancte sedis apostolice incunctanter perficere, sicut nomine vestro scripta nobis mandastis, ita in libro celesti scripta permaneat. Quapropter mandamus, ut revertente ad vos dilecto episcopo vestro idoneos legatos vestros presentaliter ad nos dirigere non pretermittatis, qui pro parte omnium vestrum nos et sedem apostolicam certificent de his, que mandastis, ut et nos cum illis missum nostrum dirigamus ad vos, quibus secundum morem ac consuetudinem ecclesie nostre universus populus vester fidelitatem promittat...« V. također: V. Grumel, čl. »Jean VIII (872—882)«, u *Catholicisme VI (1967) 477—480*; autor velli izričito da je Papa imao zadovoljstvo što je »primio na poslušnost« kneza, narod i svećenstvo Hrvata.

kao tuđinci...¹⁵ — Držimo da je tim riječima izražena duboka bit ondašnjih događaja među Hrvatima i oko njih, a ta bit odaje i opravdava glavno značenje našega jubilarnog slavlja.

Pri kraju travnja ove godine Hrvati su u velikom broju pohrlili u Rim. To je bilo naše treće veliko hodočašće u Rim ovih zadnjih deset godina. Uvjereni smo da se ne radi samo o pukim brojčanim podacima, nego da ovi događaji imaju svoj duboki bogoslovski i duhovni sadržaj, a to je otvoreno i iskreno ispovijedanje naše crkvenosti, u životvornoj povezanosti s pravom Kristovom i Petrovom Crkvom.

Neka nam bude dopušteno ponoviti riječi zagrebačkog nadbiskupa Kuha-rića: »Uočimo veliku važnost ovog jubileja. Pismo vjernosti kneza Branimira papi Ivanu VIII. i pismo blagoslova pape Ivana VIII. Branimiru imaju veliko značenje za našu nacionalnu i crkvenu povijest. Neka budu i poziv na obnovu naše vjerničke odanosti i naše kršćanske hrabrosti u ovom trenutku povijesti. Shvatimo i ovaj jubilej kao vrijeme milosti, vrijeme Božjega poziva za ozdravljenje naše duše od svih rana kojima je ranjena« (*Glas koncila*, br. 5, 4. ožujka 1979., str. 3).

DODATAK

U vezi s onim što gore spomenusmo (v. bilj. 5), o geopolitičkoj važnosti naših krajeva (ovdje bismo mogli govoriti o geocrkvenoj važnosti za vezu između Rima i Carigrada), neka nam bude dopušteno uputiti na jedan nedatiran dokumenat pape Silvestra II. (999—1003), objavljen prije pedesetak godina od P. F. Kehra (P. F. Kehr, *Rom und Venedig bis ins XII. Jahrhundert, u Quellen und Forschungen*, 19/1927/1—180; dokumenat se nalazi na str. 165, a radi se o papinu pismu na mletačkog dužda Petra Orseola, koji je prvi nosio i naslov »dužd Dalmacije«). Čini nam se da taj dokumenat baca novo svjetlo na prilike u Hrvata i oko njih u to doba, dok je našim povjesničarima, koliko nam je poznato, do sada izbjegao. Donosimo ga u cjelini:

Silvester episcopus servus servorum Dei. P(etro) Veneticorum et Dalmaticorum duci dilecto filio salutem et apostolicam benedictionem.

Inter diversas perturbationum angustias, quia catholicae religionis normam ecclesiasticis gradibus neglectam esse videmus ad leticie portum penitus redire nequimus. Fit quippe id ipsum nostrum in somno quiescere, lacrimarum rivos per maxillas diffundere et suspiria singultibus trahere. De extremis mundi finibus quid attinet dicere? cum principatus tuus ita vicinus santuaria Dei manifeste per episcopos non erubescit vendere, episcopi et presbiteri tui omnes mulieres publice acquirunt, sicut nummularii et trapezite secularia lucra sequuntur et pro divino officio utuntur laicali negotio. Huius certe nequicie carbones super caput tuum congeruntur, hec iniquitas a te exigetur. Potestas tibi a Deo tradita eiusdem Dei non ita debuit esse oblita.

¹⁵ *Diplomatički zbornik*, I, str. 17.

Apostolica ergo te auctoritate monemus, ut presentialiter una cum patriarcha tuo generalem de omnibus vobis commissis synodum celebres, et que extirpanda de sancte (sinu) ecclesie sunt licenter extirpes et que edificanda sunt edifices, ut iamdicta contagio vestra per finitimos ad cumulum perdicionis vestre ultra non serpat. Hoc autem agite in tempore, ut si quid gravissimum apud vos emergerit, ad generalissimam nostram synodum in pascha possit afferri. Quoniam quod pro mole sui finem non habuerit, tunc modum in nostra presencia non carebit effectu. De legatis nostris in Dalmaciam missis cercius et apercius nobis rescribite.

DVIJE PJESME

S. Marija od Presv. Srca

O TAKO BIH ŽELJELA SNIVATI

O tako bih željela snivati
na valu s lopočima,
kao i Ofelija bijela ...

Moje velove,
kao i njene,
nije razderao vihor s planine ...

Zato se naše rascvjetale sanje
lagano njišu rijekom.

POMOZI MI ...

Pomozi mi da dohvatim
Tvoje obale.

Vidiš moj napor,
a vode otječu
i vrijeme prolazi,

a ja moram biti s Tobom
prije večeri;
prije nego sunce utone ...

Da vječni dan Tvoj gledam —
u Tvome oku.